

Geloof verandert als mensen veranderen, groeit mee

De grootste geloofsverschillen in onze tijd bestaan niet tussen kinderen onderling en ook niet tussen volwassenen onderling. De grootste geloofsverschillen bestaan tussen kinderen aan de ene kant en volwassenen aan de andere kant. Het kan niet anders of dit moet grote gevolgen hebben voor levensbeschouwelijk onderwijs in zowel parochie als school.

Een kind ziet en beleeft de wereld anders dan een jong-volwassene. En een oma die ontroerd haar pasgeboren kleinkind in haar armen neemt, hoort het kerstverhaal over een kind in een kribbe anders dan een moeder die dagelijks overhoop ligt met haar puberende dochter. Er komt de laatste jaren hernieuwde aandacht voor de psychologie van de levensloop: hoe de ontwikkeling van mensen ondanks alle verschillen en variaties toch een herkenbaar patroon laat zien, dat terug te voeren is tot de leeftijdsfase waarin zij zich bevinden. Elke leeftijdsfase brengt bepaalde accenten en vragen met zich mee.

Enige jaren terug had ik een pittige discussie met een priester over de vraag hoe we kinderen moeten voorbereiden op de eerste communie. Waar hij de essentie van de eucharistie toch zeker wilde uitleggen aan kinderen van 7-8 jaar, wilde ik ze eerder het wonder van het leven voeden en de communie eerder laten 'ondergaan' dan 'uitleggen'. Daarop stelde hij dat wij een 'theologisch meningsverschil' hadden. Ik vroeg me toen en vraag me nu nog steeds af of dat wel zo is. Ons meningsverschil was volgens mij vooral godsdienstpedagogisch van aard. Betekenis en invulling van geloven groeit met het leven mee. Maar daartoe moet het wel de kans krijgen. Kinderen en jongeren te snel en te vroeg volstoppen met informatie die voor volwassenen is bedoeld (en voor hen misschien al moeilijk te 'vatten' is), is niet bevorderlijk voor groei.

De levensloop van mensen is sterk cultureel bepaald. Een cultuur geeft een schema, een patroon aan de levensweg van haar mensen. Iedereen kan die weliswaar op zijn eigen wijze volgen en invulling geven, maar afwijken van dit patroon is erg moeilijk zo niet onmogelijk. Ik meen dat onze cultuur een schema van zeker zes belangrijke stadia aan mensen voorschrijft.

(1) Het kind op de basisschool: de wereld verkennen

Voor het basisschoolkind (4-12 jaar) is de wereld één mysterieus maar soms ook dreigend gebeuren. Hun leven staat in het kader van verkennen en ontdekken. Daar zijn ze dagelijks mee bezig. Alles is nieuw, elke dag zien en leren ze weer meer. Ze zoeken grenzen op, niet moedwillig om iets kapot te

maken of om leerkrachten en ouders uit te proberen. Het is gewoon een natuurlijk gegeven: uit nieuwsgierigheid willen zij hun grenzen verleggen.

Ze hebben daarbij moeite om onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid: die lopen vloeiend in elkaar over. Dat is niet zo vreemd. Ze missen de informatie en levenservaring die volwassenen ter beschikking staan. Ze moeten het vermogen om via logische en rationele argumenten te redeneren nog ontwikkelen.

Hun *verbeelding* reikt hen in deze fase de nodige verklaringen aan, die ze vrijwel meteen voor handen hebben en die ergens anders vandaan lijken te komen. Op grote levensvragen die volwassenen liever ontlopen, hebben zij hun eenvoudige antwoorden meteen klaar. Verbeelding is een mooier en ook beter woord dan fantasie. Fantasie is namelijk in strijd met de werkelijkheid: het kán niet waar zijn. Verbeelding is een manier om zich de wereld voor te stellen: het zou waar kúnnen zijn.

Voor het jonge kind is het sprookje een wereld op zich. Het al iets oudere kind wordt aangetrokken door de spanning en avontuur van verhalen, films en games. Het kind kan daarbij nog niet buiten het verhaal gaan staan, maar beleeft zijn eigen ervaringen en gevoelens in en binnen het verhaal. Het heeft dus geen zin om uit een verhaal consequenties te trekken voor het leven 'daarbuiten' – iets wat in veel catecheseprojecten toch gebeurt –, omdat het kind juist de beweging andersom maakt, namelijk 'naar binnen'.

Kinderen in deze leeftijd hebben een sterk gevoel voor *rechtvaardigheid*. Bij een project over pesten zullen ze zich snel identificeren met het slachtoffer. Daarom zullen ze niet snel hun eigen plaag- of pestgedrag kritisch gaan onderzoeken. Ze leggen die link nog niet. Ze willen ook graag iets betekenen voor anderen, hoewel ze helaas nog maar weinig middelen ter beschikking hebben. Papa moet stoppen voor het aangereden vogeltje aan de kant van de weg – misschien leeft het nog!

Ik kan me van mijn basisschooltijd (de zestiger jaren) het volgende voorval herinneren. We moesten bierdopjes of dopjes van kleine limonadeflesjes mee naar school brengen. Als we duizend van die dopjes hadden verzameld – er werd in die tijd nog niet zoveel gedronken – kon een gehandicapt kind een rolstoel krijgen. Vol trots ging ik na het weekend met drie dopjes naar school: ook ik hielp mee! Toen ik enige tijd daarna een 'echt gehandicapt kind met een rolstoel' in de winkelstraat zag, keek ik verbaasd waar die dopjes dan zaten. Ik kon ze namelijk nergens vinden.

Hoe deze kinderen aan te spreken? Op de eerste plaats moeten we niet bang zijn om het kinderlijke Godsbeeld te bevestigen – een mensachtige gedaante ergens boven de wolken. Dit past bij deze leeftijdsfase. Natuurlijk zullen ze later dit Godsbeeld als ongeloofwaardig aan de kant schuiven. Zo hoort het, het kan niet anders. Maar daarvoor moet eerst de basis in een dergelijk Godsbeeld worden gelegd. Ze kunnen op dit moment nog niet anders dan symboliek letterlijk verstaan. We moeten dus hun verbeelding en hun

**niet bang zijn
het kinderlijk
Godsbeeld te
bevestigen**

nieuwsgierigheid durven prikkelen. Dat kan best door middel van wonderverhalen, die dan wel min of meer vragend en zonder uitleg moeten eindigen: 'Hoe is dit mogelijk?'

Maar dit mensachtig ('antropomorf') Godsbeeld moet geen boeman worden die strenge regels stelt en wil dat kinderen zich 'netjes' gedragen, omdat hij anders boos of verdrietig wordt. Het is juist iemand die kinderen vertrouwt, die als het ware tegen kinderen zegt: 'Ik geloof in jou, ik geloof dat jij het kunt.' De last van de wereld – *'Het gaat slecht met het milieu', 'De mensen maken vaak oorlog'* – moeten we niet op hun schouders leggen. Maar hoe vaak gebeurt dat niet! God is een God die houdt van mensen, ook van jou – en niet alleen wanneer of omdat je aardig bent voor anderen, maar gewoon om wie je bent. Zo ontwikkelen kinderen een gevoel van vertrouwen: in de wereld, in het leven, in zichzelf. En dit is een belangrijke basis om later dit Godsbeeld aan de kant te schuiven, zodat een nieuw Godsbeeld in hun ontwikkeling zich kan aandienen. En dit zal zeker niet zonder slag of stoot gebeuren.

(2) Middelbare scholieren: zichzelf ontdekken

De middelbare scholier maakt zich los van zijn primaire opvoedingsmilieu. Dat gebeurt letterlijk, doordat hij de overstap maakt van de vertrouwde basisschool naar de megagrote middelbare school waarin hij als de kleinste en de jongste zich gaandeweg een eigen weg moet gaan zoeken. In deze 'grote' maar vooral vreemde wereld gaat hij zich afvragen wie en hoe hij is. Hiermee maakt hij zich ook symbolisch van zijn ouders los.

De eigen identiteit, datgene wat je onderscheidt van anderen maar wat je ook verbindt met anderen, wordt nu belangrijker dan de nieuwsgierigheid naar hoe de wereld in elkaar zit. De oriëntatie op, en de vergelijking met anderen, vervult hierin een belangrijke rol. Er wordt wel gezegd dat middelbare scholieren – 'pubers' – gevoelig zijn voor de groepscode. Dat klopt ook wel, maar: het is een manier om in deze leeftijdsfase zichzelf op het spoor te komen. Is het basisschoolkind voornamelijk georiënteerd op de (buiten)wereld, de middelbare scholier is eerder georiënteerd op zichzelf. Terwijl hij zich laat leiden door de gangbare groepscode, blijkt de vraag 'Ben

ik wel normaal?' de meest gestelde vraag te zijn. Door zich te spiegelen aan anderen ontdekt hij zichzelf.

De vraag 'Ben ik wel normaal?' is nog om meerdere redenen relevant. Er vinden in deze leeftijdsfase namelijk allerlei lichamelijke groeiprocessen plaats van een intieme aard, die naar buiten toe onzeker en kwetsbaar maken. 'Te klein' is niet goed, maar 'te groot' ook niet. Deze veranderingen zijn niet alleen lichamelijk, maar ook emotioneel. Verstand en emotie komen regelmatig hard in botsing met elkaar, wat tot grillige reacties leidt. Het ene moment kan hij furieus reageren. Boos smijt hij de deur dicht en als ouder denk je: 'Nu loopt mijn zoon, mijn dochter écht weg. Waarom werd ik dan ook zo boos?' Maar nog geen vijf minuten later is hij terug en drinkt hij een kopje thee met je. En zeg je daar iets van, krijg je een antwoord als: 'Laat me toch, zo zijn pubers nu eenmaal...'

Onvrede met de dingen is een ander kenmerk van deze leeftijdsfase. Dat kan ook niet anders. In de voorgaande leeftijdsfase kon het kind nog zijn toevlucht zoeken in zijn verbeelding om over de grenzen en de teleurstellingen heen te stappen waarmee hij in aanraking komt. Alles was

**ouders en
opvoeders zijn
verantwoordelijk
voor het onrecht
in de wereld**

mogelijk. Nu moet de verbeelding wijken voor een keihard realiteitsbesef. Onvrede met de wereld zoals hij die tegenkomt, vertaalt zich in een (logisch) *verzet en afkeer* tegen ouders en andere 'opvoeders', van leerkrachten tot politici. Zij zijn het immers die verantwoordelijk zijn voor de ellende in de wereld en voor de complexiteit van de wereld waarin de middelbare scholier zijn eigen toekomst vorm zal moeten geven. Daar wil hij het liefst nog niet aan denken, en hij vlucht in onverschilligheid en

vermaak. De volwassenen die dit voor hem hebben bedacht, zijn in zijn ogen zelf ongeloofwaardig. Zij spreken wel over fatsoen en idealen enzovoort, maar kijk eens wat ze er zelf van gemaakt hebben!

Desondanks moet hij al snel keuzes maken, zoals een profielkeuze. Alsof hem dat iets interesseert! Het is niet vreemd dat dit tot negatieve keuzes leidt: hij laat die vakken vallen die hem meer moeite kosten en waarvoor hij zich minder interesseert. En dat is meer dan genoeg. Het is al erg genoeg dat

hij iets over móet houden, dat hij niet álles mag laten vallen. Nee, degenen die het idee van de profielkeuze voor 14-15 jarigen hebben bedacht, denken heerlijk vanuit een 'geslaagd en volwassen perspectief' maar hebben niets begrepen van de problematiek waar jongeren in deze leeftijdsfase mee te kampen krijgen.

Hoe middelbare scholieren aan te spreken? Een lastige aangelegenheid om diverse redenen. Op de eerste plaats zijn deze jongeren nog bezig met het opbouwen van een referentiekader waaruit ze later kunnen putten. Ze moeten nog ideeën en voorbeelden krijgen aangereikt, maar je moet er niet op rekenen dat deze verhalen, symbolen en rituelen op dit moment hen aanspreken. Sterker nog, je kunt er eigenlijk wel vanuit gaan dat zij er op dat moment niets mee kunnen of niets mee willen. En daarom hoeven de dingen ook niet (te?) populair te worden aangeboden. De opvoeders moeten wél laten zien wat de dingen voor hen betekenen, en daarbij moeten ze geloofwaardig, integer en authentiek, 'zichzelf', zijn.

Op de tweede plaats zijn deze jongeren ook aan het worstelen met wat zij tot dan toe hebben 'meegekregen'. Ze proberen wel afstand te nemen, ze bevragen de dingen vanuit een kritische houding, maar tegelijk geven de opvattingen afkomstig uit het primaire leefmilieu nog wel enige houvast. Ik kan me herinneren dat ik in deze tijd stevige vragen begon te stellen aan het geloof waarmee ik was opgegroeid. Als klopte wat in de kerk werd verkondigd: hoe zat het dan met de schepping, hoe zat het met al het lijden dat door mensen en door 'het lot' werd veroorzaakt, waarom greep God niet in? Niet op de laatste plaats werd deze twijfel bij mij gevoed door het vak biologie, waarin het leven werd ontleed in cellen en chemische processen. Ik ervoer dat op dat moment als een aanval op het wonder van het leven. Tegelijk kon 'mijn geloof' op dat moment ook geen goede verklaring meer geven voor dit wonder van het leven. Daarbij kregen we ook nog eens te horen dat er andere godsdiensten waren zoals het boeddhisme en het hindoeïsme, én leerden we dat de bijbel uit veel boeken bestonden die in de loop der tijd door mensen waren verzameld en geschreven. Al deze informatie kwam tegelijkertijd in deze roerige tijd van loskomen en jezelf een nieuw plaatsje veroveren. De verwarring werd alleen maar groter. Ik denk dat we daarom erg voorzichtig moeten zijn om middelbare scholieren te confronteren met de veelheid aan ideeën, culturen en religies. Deze kennismaking kan verrijkend en bevrijdend werken, maar ze kan de aanwezige verwarring zeker ook vergroten wanneer ze door de hoeveel 'goden' hun eigen 'god' niet meer zien.

Middelbare scholieren moeten bevestigd worden in hun verzet tegen en hun onvrede met een wereld die zij zelf niet hebben veroorzaakt, maar juist de anderen, de 'groten'. Ze moeten zeker niet vast worden gelegd op te maken keuzes.

**God roept je niet op,
maar deelt in je verzet**

Ze mogen bevestigd, gesteund, getroost worden in het gevoel van eenzaam, onzeker en niet-begrepen te zijn. Geen wonder, dat een groot deel van de jongeren zegt 's avonds te bidden. God is degene tot wie je je richt in alle stilte en alle onbegrepenheid. God roept je niet op, maar deelt in je verzet en in je (nog) onvervulde idealen.

Dit vraagt om een bescheidenheid van de kant van de opvoeder: hij moet niet van deze jongere iets verwachten wat hij in eerste instantie van zichzelf moet vragen. De opvoeder wordt meer dan ooit met zichzelf geconfronteerd.

(3) Jong-volwassenen: studie- en beroepskeuze

Na de middelbare school begint een periode waarin veel keuzes moeten worden gemaakt, omdat een enorme hoeveelheid aan keuzes zich aandient. Het levenstraject van mensen ziet er in onze tijd minder standaard en minder voorspelbaar uit dan enkele decennia geleden. Er is meer ruimte gekomen op het gebied van studie, werk en relaties. Er wordt wel gezegd dat de 'experimenteeruimte' groter is geworden, als gevolg van een toegenomen vrijheid en welvaart. Maar dat betekent tevens, dat die ruimte wel moet worden benut. Dat is echter lang niet altijd even gemakkelijk. Onderzoekers naar de jeugdcultuur spreken van de 'last van de vrijheid': er zijn zoveel keuzes, er is zoveel mogelijk, dat je de indruk hebt alles wel te moeten hebben gedaan of minimaal te hebben overwogen.

Blijf ik thuis wonen of ga ik op kamers wonen? Ga ik dan alleen wonen of ga ik samen wonen? Ga ik studeren, maar wat dan? Is het niet te vroeg om voor één studierichting te kiezen? Zal ik eerst gaan werken, en iets later gaan studeren als ik pas echt weet wat ik wil?

In de periode van 18 tot (ongeveer) 25 jaar is het nu aan de jong-volwassene om een richting te bepalen voor zijn verdere leven. Tot dan toe werd die richting eigenlijk vooral bepaald door de vanzelfsprekendheid van ouders en opvoeding en onderwijs. De jong-volwassene zal nu meer verantwoordelijkheid moeten gaan nemen. Maar: vaak kan hij nog wel op anderen terugvallen, met name de ouders. Wanneer studenten die op kamers wonen bijvoorbeeld zeggen 'naar huis te gaan', dan bedoelen ze daarmee gewoonlijk het ouderlijke huis.

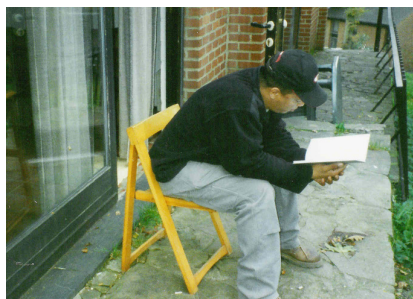
Het enorme keuze-aanbod aan te benutten mogelijkheden kan het maken van een goede keuze qua studie of werk bemoeilijken. Van hogerhand wordt dan wel via voorlichting en informatie geprobeerd om te voorkomen dat een verkeerde keuze wordt gemaakt. Maar het risico dát je een verkeerde keuze maakt wordt alleen maar groter als er meer keuzes te maken zijn. En het is de vraag of je dit met de juiste voorlichting kunt voorkomen. Die voorlichting heeft namelijk ook nog eens een keerzijde: kies je verkeerd, is het je eigen schuld, je had beter kunnen (moeten?) weten. Een reden te meer om die keuze voor je uit te schuiven. Of: om toch maar duidelijk te laten weten, dat je het niet zeker weet en er waarschijnlijk ook niet voor de volle honderd procent voor gaat. Hoe méér je hoopt, hoe groter de kans teleurgesteld te worden...

**het risico dát je
een verkeerde
keuze maakt
wordt groter
als er meer
keuzes zijn**

Een bijkomend probleem is dat als gevolg van de vele en snelle ontwikkelingen het moeilijk is om aan te geven hoe onze samenleving er over

drie of vier jaar uitziet. De beroepensector die vandaag nog vele kansen en groeimogelijkheden laat zien, kan over een maand weer een heel ander geluid laten horen. De kennis die je gisteren hebt opgedaan, kan morgen al weer verouderd en achterhaald zijn.

Daarbij is het ook nog eens zo, dat jong-volwassenen doorgaans meer te besteden hebben (al dan niet via 'aantrekkelijke' leningen), meer dan de jaren daarvoor. Dat vertaalt zich in: kleren kopen, op vakantie gaan, uitgaan. Maar dat vraagt natuurlijk ook weer om tijd, aandacht en meer geld, waarvoor weer meer moet worden gewerkt. Daarmee is het kringetje rond. De tijd van de studie- en beroepskeuze is een fase van 'onzeker en voorbereidend genieten'. De vrijheid en mogelijkheden die je op het moment hebt, zoveel mogelijk benutten; verkennen waar je talenten en kansen zitten, en dat kan niet zonder een bepaalde reserve en voorzichtigheid. Het kan niet anders of dit 'niet zeker weten' wordt overgecompenseerd door een overtuigd zijn van je eigen mening en je eigen kunnen. Dat is deels ook nog de echo van de voorgaande leeftijdsfase, waarin de middelbare scholier in opstand komt tegen de wereld zoals die door opvoeders is gemaakt.

Hoe jong-volwassenen aan te spreken? Misschien zou een kerk of geloofsgemeenschap helemaal niet de intentie moeten hebben om deze leeftijdsgroep aan te spreken. Niet omdat ze niet geïnteresseerd zou moeten zijn in het leven jong-volwassenen – integendeel. Maar omdat deze leeftijdsgroep al zoveel andere dingen om handen heeft. Het is de vraag of ze 'de kerk' er wel bij kunnen gebruiken. Jong-volwassenen moeten 'de wereld in', moeten gaan ontdekken wat er allemaal mogelijk is. Ze moeten zowel leren over de wereld (zoals het basisschoolkind) als over zichzelf (zoals de middelbare scholier). Deze twee ontdekkingsreizen smelten nu samen tot één ontdekkingsreis, waarvan het eindpunt niet bekend en zeker nog niet in zicht is: dat zorgt voor uitdaging en spanning, maar ook voor twijfel en

God is degene die achter je staat, die je vrij laat en aanmoedigt je hart te volgen

onzekerheid. Dat is nu eenmaal zo, dat kun je niet voorkomen, dat mag je misschien zelfs niet voorkomen. Dat wil echter niet zeggen, dat de kerk of geloofsgemeenschap geen thuisbasis zou mogen zijn om op terug te vallen. Daarin schuilt nu ook de uitdaging: terughoudend zijn, hen zeker geen nieuwe keuzes erbij te geven ('waar kies je voor?'). Geef jong-volwassenen het vertrouwen, dat ze hun hart moeten volgen en dat ze moeten doen wat hun hart hen ingeeft. En bied hen verhalen van steun en troost voor de momenten dat niet

lukt of niet is gelukt wat ze zochten. God is degene die achter je staat, die je

vrij laat en je aanmoedigt om je hart te volgen; God is ook degene op wie je terug kunt vallen, op wie je terug mag vallen als je het niet zeker weet.

(4) Volwassenen/ouders: zorgen en organiseren

Na deze voorbereidende tijd, komt een periode waarin een bepaalde mate van regelmaat voor het leven onontbeerlijk wordt. Nu breekt de leeftijdsfase aan waarin de volwassene zich 'settelt' en onontkoombaar verplichtingen aan moet gaan. Je bent en wordt van alles. Thuis word je partner, en dat kan niet zonder bepaalde 'afspraken' en verplichtingen. Je moet kunnen rekenen op elkaar. Op je werk word je collega, die nog de nodige ervaring op moet doen en zich zeker in het begin moet waarmaken. Je kunt minder makkelijk terugvallen op anderen, je zult het nu zelf moeten doen. Sterker nog: gaandeweg worden anderen afhankelijk van jou.

Waar in de tijd van studie- en beroepskeuze de jong-volwassene vooral toekomstgeoriënteerd was, is de volwassene vooral hier-en-nu georiënteerd. Deze jaren staan sterk in het teken van zorgen en organiseren: zorgen dat de vaste lasten worden betaald, zorgen dat je werk naar behoren verloopt, zorgen dat anderen om je heen niets te kort komen.

Het is bekend, dat in onze tijd ouders een druk en overvol programma hebben. Er wordt verwacht dat je beiden blijft werken, dat je naast je werk nog de nodige hobby's hebt al is het maar om je gezondheid ('fitness') of je sociale contacten te onderhouden. En natuurlijk zijn er de kinderen die naar school moeten worden gebracht, naar muziek- en sportclub, naar een kinderfeestje. De 'ernst van het leven' wordt hier ten volle gevoeld. Natuurlijk kunnen nog spannende dingen worden ondernomen, onder voorwaarde dat alles wel 'geregeld' en 'verzekerd' is.

Hoe volwassenen aan te spreken? Voor deze leeftijdsfase is 'alle hens aan dek' een treffend gezegde. Volwassenen moeten worden bevestigd in de vele

kleine en goede dingen die zij in het leven van alledag bewerkstelligen. Een kerk moet van hen geen grote dingen vragen, die ze zelf misschien ook wel zouden willen maar waar ze niet aan toekomen vanwege die vele en kleine vragen van het gewone leven.

Volwassenen moeten worden bevestigd in de zorgen die ze hebben voor zichzelf en voor anderen. God deelt in je zorgen, neemt ze niet weg maar is wel het uitzicht – het begin van uitzicht en de rust die je van tot tijd nodig hebt. God vraagt niet meer van je dan je kunt. Wel mag er een horizon dagen: ‘Ergens...’, ‘Ooit...’

**worden bevestigd
in de vele kleine en
goede dingen
die zij in het leven
van alledag
bewerkstelligen**

(5) Middelbare leeftijd: een fase van heroriëntatie

Het kind in de basisschoolleeftijd is georiënteerd op de wereld, is nieuwsgierig en wil alles ontdekken. De middelbare scholier is georiënteerd op zichzelf, en door zich te conformeren aan de groepscode maakt hij zich gaandeweg los van zijn ouders en gaat hij zijn eigen identiteit ontdekken en ontwikkelen. De jong-volwassene is georiënteerd op de toekomst en staat – terwijl hij volop geniet van de vele mogelijkheden die hem ter beschikking

**wanneer
onmiddellijke
zorg geen
zorgen meer
baart, komt er
ruimte voor
heroriëntatie**

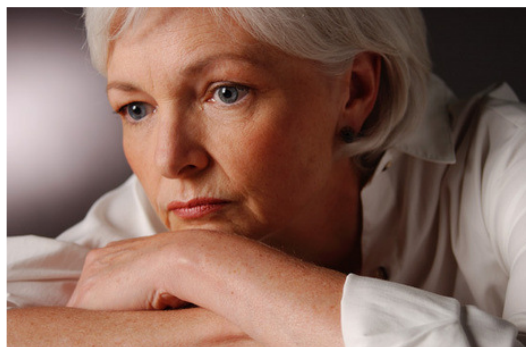
staan – voor keuzes betreffende relaties, studie en arbeid. De volwassene bevindt zich in een fase van bestendigen: realiseren wat hij van plan was, uitbouwen waar hij mee bezig was, wat gewoonlijk vergezeld gaat met zorg – letterlijk en figuurlijk – voor kinderen. Wanneer gerealiseerd is wat hij van plan was, wanneer uitgebouwd is waar hij mee bezig was, en wanneer de onmiddellijke zorg geen zorgen meer baart, komt er ruimte voor heroriëntatie. Dan gaat een mens terugkijken op zijn leven en zijn leven tot dusver

evalueren: heb ik ervan gemaakt wat ik ervan wilde maken? Er wordt wel gesproken over midlife-crisis. In zekere zin is deze term misleidend, omdat elke leeftijdsfase namelijk met een crisis gepaard gaat – een crisis die groei en nieuwe ontwikkeling mogelijk maakt.

Evaluerend of bezinnend terugkijken op het leven kan nu leiden tot ingrijpende veranderingen: op het gebied van relaties of van werk. Dat kan gebeuren uit onvrede met de gang van zaken. Het kan ook worden veroorzaakt door gemiste kansen uit het verleden. Als je nog iets wilt veranderen, dan is het nu de kans om dat te doen. Nu is het nog mogelijk, nu zijn de nodige middelen ook voor handen. Het gebeurt niet zelden, dat mensen dan opnieuw gaan studeren om een nieuwe uitdaging aan te gaan.

Hoe mensen in deze leeftijdsgroep aan te spreken? Dat is niet moeilijk, de gangbare taal in catechese, liturgie en verkondiging sluit eigenlijk naadloos aan bij de periode van bezinning waarin de mens nu verkeert: heb ik het goed wel gedaan, zou ik het niet beter moeten doen, heb ik mijn eigen ontwikkelingskansen wel gerealiseerd, ben ik wel sociaal genoeg geweest?

God nodigt je uit om over de grenzen van je eigen leven te kijken, naar de ander, naar het andere. God roept je op, daagt je uit tot verandering.

(6) Voltooing

Over deze laatste fase vind ik het moeilijk om te schrijven, om diverse redenen. Op de eerste plaats vind ik dit moeilijk, omdat 'laatste fase' zo abrupt, fatalistisch en onherroepelijk klinkt. Op de tweede plaats vind ik dit moeilijk, omdat hierin nog heel veel kan gebeuren. Het is niet iets dat 'er nog even achteraan' hobbelt. Er is nog heel veel groei en ontwikkeling mogelijk.

**rust, berusting en zin
maar ook angst,
eenzaamheid en
zinloosheid**

Op een gegeven moment vraagt het maatschappelijke leven niet meer van je om je te 'bewijzen'. We noemen dat 'pensioen', je kunt het rustig aan gaan doen. Er zijn mensen die dan helemaal tot bloei komen. Zij gaan volledig op in hun hobby's en genieten zichtbaar van het leven. Er zijn ook mensen die zichzelf overbodig gaan voelen, wellicht eenzaam, omdat hun partner hen ontvallen is of omdat hun kinderen druk bezig zijn met hun eigen leven. Dit kan ook nog eens gepaard gaan met lichamelijke gebreken en beperkingen die zich mogelijk aandienen. Deze fase kan kortom met rust en berusting gepaard gaan, maar ook met angst, eenzaamheid, nutteloosheid, isolement en zinloosheid.

Hoe mensen in deze leeftijdsgroep aan te spreken? Het besef van grenzen en beperkingen staat wellicht centraal. God vangt je op, aan de andere kant van dit bestaan. God wordt steeds meer 'die constante factor', de grond van/onder je bestaan.

Enkele voorbeelden

In de zomer van 2006 verscheen er in het tijdschrift Volzin een reeks artikelen onder de noemer 'Bestaat God'. Natuurlijk kwamen daar verschillende beelden van God naar voren, ook in de reacties van lezers daarop. Misschien moeten we een titel als deze daarom maar niet meer gebruiken. De echte vraag luidt namelijk volgens mij: In welk beeld van God geloof je wel en in welk beeld van God geloof je niet?

Eén van de lezers schreef in zijn reactie het volgende:

'Mijn Godsbeeld is in de loop van mijn leven drastisch veranderd. Het is niet goed meer aan te geven op welke wijze ik God denk en ervaar. Het beste waarmee ik dat kan uitdrukken, is misschien: 'nabijheid'. Omdat ik een persoon ben, denk ik dat God minstens een persoon moet zijn. Maar ik kan ook leven met 'Iets' dat mijn overstijgt.' (Bernard Buys, Nijmegen, Volzin 22 september 2006)

Deze lezer beschrijft hier inderdaad de ontwikkeling die ik hierboven uiteengezet heb. Je Godsbeeld verandert drastisch in de loop van je leven, om na een lange weg en een berg aan ervaringen uiteindelijk te kunnen zeggen 'God is nabijheid'. Daar is niks mis mee, het lijkt wel alsof het zo 'gaat' en misschien wel zo 'hoort'.

Paul Biegel vertelt in een interview in dagblad Trouw:

'In plaats van God, die erop lette dat ik zijn geboden niet overtrad, kwam een ongelooflijk besef van een grootheid waar alles uit is voortgekomen. Wij hebben kennelijk een menselijke gestalte nodig die zich met ons bemoeit, maar ik zag, toen ik uit die gevangenis, uit dat keurslijf ontsnapte, hoe ik voor mezelf moest denken. Over mezelf, over anderen, over het Al. Tóen zag ik pas hoe klein ik was: een deeltje van een immens geheel. Iets waar je met verstand af moet blijven, iets waar je alleen maar in bewondering, met ontzag, naar kunt kijken. Ja, je zou kunnen zeggen dat ik, door er uit te stappen, pas tot het ware geloof ben gekomen.' (Paul Biegel, Trouw 21 mei 2005)

Ook hierin is te lezen hoe het beeld van God zich ontwikkelt van 'een mensvormige gestalte' tot 'een grootheid waar alles uit is voortgekomen'. Volgens mij een 'natuurlijke' ontwikkeling dus. Maar Paul Biegel lijkt hier te suggereren dat pas het laatste Godsbeeld tot het ware geloof moet worden genoemd. Daarvoor ben ik enigszins huiverig: zo'n Godsbeeld is een ontdekking, en ieder mens moet de kans hebben om zelf in zijn leven tot deze eigen ontdekking te kunnen komen.

De afgelopen jaren werden in dagblad Trouw regelmatig de Tien Geboden voorgelegd aan bekende Nederlanders. Zij reageerden op de inhoud ervan:

welk gebod zagen ze wel zitten en welke betekenis gaven zij daar dan aan, en welk gebod zagen ze minder zitten? Schrijfster Heleen van Royen reageert als volgt op het eerste gebod:

'Ik heb nog een foto van mijn eerste communie. Iedereen staat er fleurig op, in leuke hotpants en vrolijke truitjes; ik ben de enige in een keurig, wit jurkje omdat mijn moeder dacht dat het zo hoorde: communie doen. Ik geloofde in God zoals ik in Sinterklaas geloofde: God was een man die alles voor elkaar kon krijgen, die alles goed zou maken. Als ik iets kwijt was, of iets heel graag wilde hebben, hoefde ik maar te bidden en dan zou Hij ervoor zorgen. God was een soort wensput. Op een gegeven moment kon ik mij gewoon niet meer voorstellen dat God bestond: hoe kon iemand dit allemaal organiseren? Ik zag geen samenhang, geen grote lijnen. Ik wist zeker: de wereld hangt van toeval aan elkaar. (...) Nee, ik geloof nergens meer in... ernstig hè?' (Heleen van Royen, Trouw zaterdag 6 november 2004)

Beschrijft Heleen van Royen hier inderdaad haar 'onvermogen tot geloof'? Of beschrijft zij hier vol trots hoe zij als inmiddels veertigjarige vrouw afstand heeft gedaan van het Godsbeeld van haar kinderjaren? Ik ben geneigd om dit laatste te geloven. Als ik zoiets lees – en je hoort het mensen vaker zeggen als een soort excuus om niet te (hoeven te) geloven – dan denk ik, soms enigszins ironisch: wat goed dat zo iemand als volwassene het Godsbeeld uit haar kindertijd achter zich heeft gelaten, het is alleen zo jammer dat er sinds die tijd blijkbaar zo weinig is gebeurd...

'wat goed dat een volwassene het Godsbeeld uit zijn kindertijd achter zich heeft gelaten'

Tenslotte

Kerkelijke, levensbeschouwelijke taal doet doorgaans een oproep op de mens en zijn morele verantwoordelijkheid, maar het is een oproep die bij sommige 'leeftijden' beter past en een beter gehoor vindt dan bij andere. Kerkelijke, levensbeschouwelijke taal kenmerkt zich door een bepaalde eenzijdigheid, waarmee de geloofsontwikkeling en geloofsbeleving van de jongere generaties kan stagneren. Dit wil ik illustreren aan de hand van een bezinningstekst die enige jaren terug de jaarlijkse Vredeszondag in september introduceerde:

*Wij zijn het
die vrede kunnen maken?*

Kunnen – JA.

Willen – OOK JA.

Doen – SOMS.

Tegen kinderen zouden we dit 'soms' niet moeten uitspreken. Het kan hun geloof en vertrouwen wegnemen en ze machteloos maken, wat een kwade ontwikkeling zou zijn. In plaats van 'soms' zou hier voor kinderen moeten staan 'natuurlijk': laten we het meteen doen, ze willen gewoon niets liever!

Maar ze hebben volwassenen nodig om hen voorbeelden, mogelijkheden en ideeën aan te reiken.

Voor middelbare scholieren zouden dit hun eigen woorden kunnen zijn die ze uitspreken naar anderen toe, met name volwassenen (ouders en leerkrachten) die wel hun mond vol hebben van vrede en gerechtigheid maar er niet naar handelen. Zij voelen zichzelf door een tekst als deze niet of nauwelijks zelf aangesproken, maar zij spreken hiermee zelf hun opvoeders in de meest ruime zin aan, om geloofwaardige voorbeelden te zijn.

Jong-volwassenen proberen uit en weten nog niet waar ze terecht zullen komen. Wanneer op het 'kunnen' meteen een 'ja' volgt, heeft dit vergaande consequenties. Het betekent namelijk dat je het moet doen – in ieder geval het mee moet nemen in je overwegingen. En dat schept verplichtingen die zij niet bij de vele keuzes kunnen gebruiken die ze moeten maken. Het 'kunnen' moet voor hen opengelaten worden.

De reactie van 'zorgende ouders' is simpel: we kunnen het, we willen het, maar ik doe toch al wat ik kan? Op middelbare leeftijd komt er ruimte voor het besef, dat we inderdaad misschien wel iets meer zouden kunnen, mogen doen. En nog later komt er ruimte voor het besef, dat de mens als individu misschien wel meer zou mogen doen voor de wereld om hem heen, maar dat mensen nu eenmaal beperkte en eindige wezens zijn die niet alles kunnen.

De grootste geloofsverschillen in onze tijd bestaan niet tussen kinderen onderling en ook niet tussen volwassenen onderling. De grootste geloofsverschillen bestaan tussen kinderen aan de ene kant en volwassenen aan de andere kant. Het kan niet anders of dit moet grote gevolgen hebben voor levensbeschouwelijk onderwijs in zowel parochie als school.

Marcel Zagers, juli 2009